

Qarabağın daş yaddası - Kəlbəcər qayaüstü abidələri

Azerbaycan ümumdünya əhəmiyyətli tarixi abidələr və unikal memarlıq nümunələri ilə zengindir. Ölkəmiz başlıca sivilizasiyasının meydana geldiyi ərazilərdən biridir. Qobustanda aşkar edilmiş yaşayış maskənləri, Azız mägarasından tapılmış qədim insanın çənə süməyi Azerbaycanın dünyadına an qədim insan maskənlərindən biri olmasının eyni sübutudur. Malik oldulumuz bu zengin mədəni irs xalqımızın qədim və şanlı tarixin və mədəniyyətinin göstəricisi, tarixi yaddaşdır.

"Tarix və mədəniyyət abidələri xalqın mili sərvətidir" deyən Azerbaycan xalqının ümummilli lider Heydar Əliyevin ölkəmizə rəhbərliyi dövründə xalqımızın tarixini öyrənilmesi, tarix və mədəni irsinin qorunması saxlanılması sahəsində müümən işlər görülmüşdür. 1998-ci ilde "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" Azerbaycan Respublikası Qanunun qəbul edilməsi, tarixi abidələrinin qorunması, tədqiqi və mühafizəsinin qanunvericilik qaydasında təsbit olunması bu sahədə heyata keçirilən tədbirlərin miqyasını daq genişləndirmişdir.

Mədəniyyətimizin inkişafında XX əsrin 70-ci illerindən etibarən Azerbaycanın əvəlləndən başlamış Heydar Əliyev mərhəlesi bu gün ümummilli liderimizin siyasi kurusunun davamçısı, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurlu davam etdirilir. Azərbaycan xalqının çoxəsrlik zəngin tarixi və mədəni irsi daim dövlətin tədqiqat merkezindən və mədəni irsin qorunması dövlət siyasetinin əsas prioritetlərindən hesab olunur. Bu gün abidələrimizin öyrənilmesi, qorunması və bərpası istiqamətində ölkəmizdə dünya seviyyəsində ciddi işlər aparılır. Son illər bu sahədə həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində bir sır tarixi abidələrimiz, UNESCO-nun Dünya Mədəni İrs Siyahısına salınmış, tarix və mədəniyyət abidələrini diqqət və qayğı dəha da artnımlıdır.

Azerbaycanın qədim dövr tarixin araşdırılmasına yazılı qaynaqlarla yanasa, arxeoloji qazıntı zamanı alda edilmiş maddi-mədəniyyət nümunələri, qayaüstü təsvirlər də olduqca qiyməti mənəbə hesab olunur. Qobustan zəngin qayaüstü təsvirlər malik olmuşla tekə ökəməzin deyil, ham də dünyənin çox az sayda olan bu tipi abidələri sırasında xüsusi yer tutur. Burada aparılan arxeoloji və elmi tədqiqatlar zamanı da dövrünə və sonrakı dövrlərə aid 20 məğara-yasayış yeri, 40 qurqan, 7000-dən artıq qayaüstü təsvir qeyd olunmuşdur. Bu təsvirlərdə heyvan ve balıq ovu, məşət səhnələri, kollektiv rəqsler, müxtəlif, o cümlədən güneşə yüksək etdirən ramzlar, bürclər, digər feza cismiləri diqqəti calb edir. Qobustan qayaüstü rəsmlərin tarixçi alım, arxeoloq, Azerbaycanın qədim dövr tədqiqatçısı Ishaq Cəfərzadə tərəfindən aşkar olunmuş. İkinci Dünya məharəbi ərefəsində 1939-cu ilde Qobustanda tədqiqat aparan alim, o vaxt kimi elətəməmədən məlum olmayan qayaüstü rəsmləri-petroglifləri aşkar edir. Elə həmin vaxtdan Qobustanın tədqiq olunması işi başlanıb və hazırda da davam edir. Ishaq Cəfərzadə ilə yanaşı, digər tarixçi alımlar-arxeoloq Cəfərçulu Rüstəmov və Fıruze Muradovannın da emayınlı xüsusi qeyd etmek lazımdır. Burada aparılan hərmiş tədqiqat işlərinə əsasında Qobustanın unikal, özünəməxsus landschaftı da nazara alınmışla, Azerbaycan Respublikası Nazirlər Sovetinin 503 sayılı qərar ilə, 1966-ci ilə Qobustanın Böyükdaş, Kıcıkdəş, Cingirdəş və Yazılıtelepe əraziləri Qobustan Dövlət Tarix-Bədii Mədəniyyət Muzeyi və Tədqiqat Mərkəzi olaraq təsdiq edilib. Aşkar olunduğu vaxtdan dünən qədətini edən Qobustan abidələri 2007-ci ilde YUNESKO və İSESKO-nun xosmerəməli sefiri, Heydar Əliyev Fondundan prezidenti, Birinci vitse-prezident xanım Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə YUNESKO-nun Mədəni İrs Siyahısına salınıb. Bu, mədəni irsinin dünən təməlində istiqamətləndə müümən addım olub. Təsadüfi deyil ki, elə həmin il iyunun 11-də Azerbaycan Respublikasının

Prezidenti İlham Əliyev "Qobustan Milli Tarix-Bədii Mədəniyyəti" qayaüstü təsvirlərinin qorunması haqqında" sevincəmizmiz.

Azərbaycan arazisində qədim qayaüstü təsvirlər aşkar olunduğu yerlərdən biri de Kəlbəcər bölgəsində. Tədqiqatçılar Kəlbəcər arazisində qayaüstü təsvirləri Qobustan petrogliflərinin oxşarı - "ekiz" adlanırlar. Hər iki abidənin qayaüstü təsvirləri elimizdə olan materiallar esa nəzarəlsə, bu benzətmənin ne qədər uyğun olduğunu görə bilərik. Buradakı təsvirlərin ilk elmi qeydiyyatı otən əsriñ 60-ci illerin ikinci yarısında təsadüf etsa da, öyrənilməsi işin 70-ci illərdə başlanmışdır. 1970-ci ilde arxeoloq Qurban İsmayılovdə Kəlbəcər yaşayışlarında tədqiq etmiş, Alagöl, Zalxagöld və Qaragölün sahilində, hemçinin Parçinqılı, Ayıçınqlı, Lülper, Gəlinqaya, Yazyurd, Taxta, Samıraqdağ sahələrində qayaüstü təsvirlər aşkar etmişdir. Sonrakı illərdə burada vaxtında tədqiq işləri aparılmış və bölgənin ayrı-ayrı yerlərdə, eləcə da Laçın rayonu ərazisində qədim qayaüstü təsvirlər qeyd olunmuşdur. Kustar şəhərində, bazat daşınla hekk edilmiş insan sahələrindən, ov sahələrindən, yallıyabənzər ovşarlarından, qoy cismalarından, qədim heyvan təsvirlərindən və s. ibarət elmi cəhətdən maraqlıdır. Mədəniyyətə, belə sənətli maraqlı sahələrə Kəlbəcər qayaüstü təsvirlərində tez-tez rast gəlmək olar. Kəlbəcər qayaüstü rəsmləri ərzisində qədim ovçuluğu aid sahələr de az deyildir. Bunların böyük bir qismində ox və kamana dağ keçirənlərin və məralların ovlanması təsvir edilmişdir. Kəlbəcər qayaüstü təsvirlərə arasında vahşi və yirici heyvan təsvirləri xüsusi yet tutur. Qobustan təsvirlərindən kifayət qədər yirici heyvan təsvirlərinə rast gəlmək olur. Bu rəsmlərdən aydın olur ki, Qobustanın qədim sakini kimi, Kəlbəcərin qədim sakini də heyvanların bütün xüsusiyyətlərinə, vərdişlərinə yaxşı şəkildə olmuş, heyvanları bədən dilini, aza və hissələrini yüksək pəşəkarlıqla qaya-lar üzərində köçürməyi bacarmışlar. Kəlbəcər rəsmlərində eynilə Qobustan qayaüstü təsvirlərindən olduğu kimi, ibtidai dövrlərin din təsvərini, mərasimini və etiqadlarını aid məraqlı sahələrə rast gəlməmişdir.

Təsəssüf hissi ilə qeyd edək ki, azəli təpələşmənin qarşı erməni iddialarının, erməni təcavüzünün qurbanları təkəc soydaşlarımızın deyil, ham da yaşlı minillərə ölçülü tarix və mədəniyyət abidələrimiz olmazdır. Ermanılar 30 ilə yaxın idi ki, işgal etdikləri arazilərində qədim Azərbaycan abidələrini mahv etdilər.

Qobustanın qədim dövr tarixin araşdırılmasına yazılı qaynaqlarla yanasa, arxeoloji qazıntı zamanı alda edilmiş maddi-mədəniyyət nümunələri, qayaüstü təsvirlər də olduqca qiyməti mənəbə hesab olunur. Qobustan zəngin qayaüstü təsvirlər malik olmuşla tekə ökəməzin deyil, ham də dünyənin çox az sayda olan bu tipi abidələri sırasında xüsusi yer tutur. Burada aparılan arxeoloji və elmi tədqiqatlar zamanı da dövrünə və sonrakı dövrlərə aid 20 məğara-yasayış yeri, 40 qurqan, 7000-dən artıq qayaüstü təsvir qeyd olunmuşdur. Bu təsvirlərdə heyvan ve balıq ovu, məşət səhnələri, kollektiv rəqsler, müxtəlif, o cümlədən güneşə yüksək etdirən ramzlar, bürclər, digər feza cismiləri diqqəti calb edir. Qobustan qayaüstü rəsmlərin tarixçi alım, arxeoloq, Azerbaycanın qədim dövr tədqiqatçısı Ishaq Cəfərzadə tərəfindən aşkar olunmuş. İkinci Dünya məharəbi ərefəsində 1939-cu ilde Qobustanda tədqiqat aparan alim, o vaxt kimi elətəməmədən məlum olmayan qayaüstü rəsmləri-petroglifləri aşkar edir. Elə həmin vaxtdan Qobustanın tədqiq olunması işi başlanıb və hazırda da davam edir. Ishaq Cəfərzadə ilə yanaşı, digər tarixçi alımlar-arxeoloq Cəfərçulu Rüstəmov və Fıruze Muradovannın da emayınlı xüsusi qeyd etmek lazımdır. Burada aparılan hərmiş tədqiqat işlərinə əsasında Qobustanın unikal, özünəməxsus landschaftı da nazara alınmışla, Azerbaycan Respublikası Nazirlər Sovetinin 503 sayılı qərar ilə, 1966-ci ilə Qobustanın Böyükdaş, Kıcıkdəş, Cingirdəş və Yazılıtelepe əraziləri Qobustan Dövlət Tarix-Bədii Mədəniyyəti Muzeyi və Tədqiqat Mərkəzi olaraq təsdiq edilib. Aşkar olunduğu vaxtdan dünən qədətini edən Qobustan abidələri 2007-ci ilde YUNESKO və İSESKO-nun xosmerəməli sefiri, Heydar Əliyev Fondundan prezidenti, Birinci vitse-prezident xanım Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə YUNESKO-nun Mədəni İrs Siyahısına salınıb. Bu, mədəni irsinin dünən təməlində istiqamətləndə müümən addım olub. Təsadüfi deyil ki, elə həmin il iyunun 11-də Azerbaycan Respublikasının

edir, yerli topominər məqsədi şəkildə dayışdır. Xalqımızın yaratdığı maddi mədəniyyət nümunələrini öz adlarını çıxır, qəbiristanlıqlarını dağıntılla mərəz qoyur, münqaddəs yerlərinizde - məscidlərimizdə heyvan saxlamaqla xalqımızın mənəviyyətinə incirdilər. Ermanlıların tarix və mədəniyyət abidələrimiz, qarşı bu vəandal davranışları beynəlxalq savıyyədə təsbit olunmuş "Silahlı münəqaşə" baş verdiğinde mədəni dəyərlərin qorunması haqqında" 1954-cü il Haqqā Konvensiyasının, "Ümumdünya mədəni və təbii irsin müdafiəsi haqqında" YUNESKO-nun 1972-ci il Konvensiyasının, "Arxeoloj ihsan mühafizəsi haqqında" 1992-ci il Avropa Konvensiyasının tətbiklərinə ziddir.

Əfsusluş olsun ki, işgalçılardan Azerbaycan torpaqlarından qeyd-sərtşərsiz çıxarılmasına dair BMT Tehlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi 822 sayılı, 853 sayılı, 874 sayılı, 884 sayılı

qələmələrin telebləri işgalçi rejim tərəfindən heç keçirilir, hərbi təcavüz davam etdirilir.

Sentyabrın 27-de Ermənistanın rövbəti herbi təxribatı, bütün cəbhəboyu ağır artilleri-yadan istifadə etməklə hücumuna keçməsi və birbaşa mülki əhalini hədəfə almış neticecə Azərbaycan Ordusu vətən uğrunda ölüm-dırım savasına qalxdı. Ordumuz Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Dağılıq Qarabağı və etraf rayonları düşmən işgalindən azad etmek üçün Vətən məhərabesinə başladı. Müzəffər Azərbaycan Ordusu 44 gün erzində döyü meydəndən gücünü gəsərdər və zəfer çaldı. Ərazilə bütövüyün uğrunda apardığı Vətən məhərabesi xalqımızın tarix qalebəsi ilə başa çatdı, ölkəmizin arazi bütövüyünü temin edildi. Azərbaycan Ordusunun həyata keçirdiyi uğurlu eks-hücum əməlyatları işğalçı Ermanistandan tam kapitulyasiyası ilə nəticələndi, düşmən müqaviməti qılındı, uzun illərdən sonra doğma torpaqlarında yeniden üçrəngli şanlı bayrağımız

ucaldıldı və 10 noyabr şanlı tariximə Qəlebə günü kimi yazılıdı. Azərbaycan Ordusu öz torpaqlarını işğaldən azad etməklə tarixi adəletli birə etdi. Bu tarixi Qəlebə Azərbaycanın hərbi gücünün, Ali Baş Komandan, ordu və xalqı birliyin, hamrəyliyin şanlı təzahürür.

Münəqisinə üzənmiş barədə danişənək Prezident İlham Əliyevin program xarakteri söylədiyi: "Mən bunu dəfələrə demisəm, bizim cəmiyyətəmiz, xüsusişən gənc nəsil heç vaxt unutmamalıdır ki, Ermanistandan dövləti tarixi Azərbaycan torpaqlarında qurulub. Bu, bizim tarixi dedə-baba torpaqlarımızdır. Bütün toponimlər Azərbaycan manşəlidir. Bunu bilmək üçün XX əsrin əvvəllərindən çar Rusiyasında tətib olunan xəritələrə baxmaq kifayətdir. Orada bir dənə də erməni toponimini tapmaq mümkün kənndə deyil. İndiki Ermanistanda bütün kəndlər 80 fizi Azərbaycan manşəli adlar daşıyır. Yəni, bu bizim tarixi torpaqlarımızdır və biz mütləq o torpaqlara qayidacığı. Başqa cür mümkün deyil. Bu, bizim strateji hədəfimizdir və biz bu hədəfə çatmaq üçün çalışırıq, çalışacağımız fikirləri. Ali Baş Komandanımızın qəyyütliyilə mövqeyi, Azərbaycan ordusunun rəşadəti və xalqımızın birliyi, hamrəyliyi nəticəsində uğurla həyata keçirildi.

Bəli, bəli Ali Baş Komandanı, canab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə bu strateji hədəfimizə qatıldı. Artıq xalqımız üçün yeni tarixi dövr başlıyır. Bu dövr xalqımız, dövlətimiz üçün Böyük tarixi zəfərdən sonra yeni başlangıç, yeni inkişaf dövrür. İndi işğaldən azad edilmiş arazilərdən Azərbaycan mədəni irsinin dərin tədqiqi üçün geniş imkanlar açılıb. Inanıq ki, təzliklə işğaldən azad edilmiş arazilərdə erməni vəandallarının dağıdıb, mahy etdilər tarixi və mədəniyyət abidələrimizin berpa olunması, tədqiqi və təbliği fonunda Kəlbəcər qayaüstü təsvirlər də yenidən tədqiq olunacaq, dünən an qədim insan maskənlərindən biri olan Qobustanın "əkizi" kimi dünya seviyəsində tanidlacaqdır.

Vüqar ISAYEV, Qobustan Milli Tarix-Bədii Mədəniyyətinin direktoru.

